

думку, уряд надмірно втручається в економіку і в особисте життя людей.

Загалом, існують три основні підходи до створення програми медичної допомоги: соціальне медичне страхування, державне фінансування і приватне медичне страхування. На практиці у всіх описаних вище країнах поєднуються всі ці елементи. У кожній країні базові програми в кожній категорії доповнюються програмами з інших категорій.

Отже, в усьому світі організація сфери охорони здоров'я розглядається як суспільна (національна) справа, для забезпечення якої створюються солідарні механізми, що акумулюють ресурси суспільства.

Можна зробити висновок, що ідеальних моделей фінансового забезпечення охорони здоров'я не існує, кожному варіантові притаманні свої переваги і недоліки. Як правило, в одній системі використовується кілька підходів, що дає змогу компенсувати недоліки окремих моделей і поєднати їх переваги.

Список використаних джерел:

1. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я: Уроки для України / За ред. В.Г. Черненко, В.М. Рудого. – К.: Академпрес, 2002. – 112 с.
2. Бондар А. В. Фінансування галузі охорони здоров'я в Україні та у зарубіжних країнах / А. В. Бондар // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. - Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. - С. 357-364.
3. Воробійов В.В. Досвід зарубіжних країн в управлінні сферою охорони здоров'я / В.В. Воробійов // Держава та регіони. Сер. Держ. упр. – 2011. – Вип. 4. – С. 10- 17.
4. Блог Назара Холода. – Режим доступу: <http://blogs.voanews.com/ukrainian/economy/2012/05/02/>
5. Офіційний сайт foxbusiness. – Режим доступу: <http://www.foxbusiness.com/industries/2012/03/29/countries-that-spend-most-on-health-care/>
6. Сайт «Громадянин України» - Режим доступу: <http://gukr.com/article2734.html>.

УДК 336.27

О.М.Грубляк,

Буковинський державний фінансово-економічний університет,
м. Чернівці

СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Оцінено стан боргової політики України на сучасному етапі, визначено її ефективність та подано рекомендації стосовно розробки нової боргової стратегії з метою ефективного впливу державних запозичень на економічне зростання країни.

Оценено состояние долговой политики Украины на современном этапе, определены ее эффективность и даны рекомендации по разработке новой долговой стратегии с целью эффективного воздействия государственных заимствований на экономический рост страны.

Reviewed by a state debt policy of Ukraine at the present stage, to its efficiency and presents recommendations for developing a new debt strategy to effectively influence public debt on economic growth.

Ключові слова: державний борг, зовнішній державний борг, внутрішній державний борг, боргова політика, боргова стратегія, державні запозичення, погашення державного боргу.

В останні роки в Україні гостро постала проблема державного боргу, ефективності управління ним та відповідальності осіб за боргову незалежність

країни від кредиторів. Фінансова криза 2008–2009 років чітко вказала на неефективність боргової стратегії України, неефективний механізм залучення позик та їх використання, неврахування об'єктивних закономірностей управління державним боргом. Наслідком відсутності належно сформованої боргової політики стало значне зростання державного боргу, формування пікових навантажень платежів щодо його обслуговування та погашення в окремих роках, зниження кредитних рейтингів країни, настання ймовірності оголошення дефолту державі. Незважаючи на те, що в останні роки урядом розробляється і затверджується боргова стратегія на 3 роки, на переорієнтацію боргової стратегії із зовнішнього ринку на внутрішній, на низку позитивних зрушень у сфері управління державним боргом, які відбулися протягом останніх років, необхідність розв'язання проблеми оптимізації управління державним боргом є надзвичайно актуальною, бо за умов ринкової економіки фінансово-кредитна система, з одного боку, є показником загального економічного зростання, а з іншого – державні фінанси здійснюють багатосторонній вплив на розвиток суспільства.

Питаннями державного боргу займалися і займаються провідні економісти, вчені та практики всього світу. Серед них: Д.Рікардо, Р.Барро, Дж.Кейнс, Д.Бьюкенен, Р.Девіс, А.Лернер, Ф.Модільяні, Р.Масгрейв, Б.Болдирев, Л.Красавіна, Ю.Осіпов, В.Сутоміна, В.Федоров та інші. Відомими є праці у сфері політики управління державним боргом таких українських вчених, як А.Гальчинського, В.Гейця, Т.Вахненко, Г.Кучера, І.Лютого та інших. Вчені і практики, враховуючи світовий досвід побудови системи ефективного управління державним боргом, працюють над вивченням доцільності запозичень державою, ефективністю механізму їх обслуговування, моделюванням впливу державного боргу на показники економічного зростання країни.

Враховуючи дослідження науковців у сфері управління державним боргом, варто зауважити, що на даний час недостатньо вивчено вплив державного боргу на економічне зростання держави, оцінено наслідки боргового навантаження на державний бюджет та економіку країни в цілому, не визначено оптимального розміру державного боргу для України, який би уряд міг обслуговувати без критичних наслідків боргової залежності від зовнішніх та внутрішніх кредиторів. Тому особливого значення набуває необхідність розробки практичних дій Уряду України для мінімізації негативних наслідків державних запозичень, для чого необхідно визначити чіткі стратегічні напрями боргової політики України.

Для стабільного економічного зростання сьогодні в Україні необхідно здійснювати економічні реформи, які потребують значних капіталовкладень. Одним із джерел фінансових ресурсів, які держава використовує для здійснення вкладень, є внутрішні та зовнішні запозичення. Тому державні запозичення є об'єктивно необхідним інструментом сучасної фінансової політики держави економічного зростання.

Як свідчить історія розвитку світової фінансової системи, боргові зобов'язання характерні для більшості країн світу. Найбільшими боржниками є економічно

розвинені країни. Проте вплив державного боргу на економічне зростання країни визначається ефективністю системи управління державним боргом.

Одним із основних завдань управління державним боргом є мінімізація ризиків боргового портфеля уряду, шляхом оптимального структурування боргових зобов'язань держави в розрізі валют, термінів запозичення, відсоткових ставок та конкретних інструментів запозичення. Досвід врегулювання фінансово-економічної кризи 2007–2009 років засвідчив необхідність формування структури державного боргу з урахуванням ще й таких чинників, як рівень боргу, ступінь гнучкості макроекономічної політики, ємність фінансового ринку й стабільність бази інвесторів.

Абсолютний розмір державного боргу України протягом останніх років зростає, причому зовнішній борг значно перевищує внутрішній. До 2008 року спостерігалась тенденція до збільшення питомої ваги зовнішнього боргу в загальній сумі державного боргу і досить значного зменшення суми внутрішнього боргу. Дане явище було пов'язане із тим, що Міністерство фінансів при здійсненні позичкової політики надавало перевагу саме інвестиціям з-за кордону. Такі інвестиції були дещо дешевші, ніж внутрішні, не впливають на кредитну масу українських комерційних банків як єдиних власників облігацій внутрішніх державних позик і на світовому ринку легше залучити кошти через обмеженість фінансових ресурсів на внутрішньому ринку. Однак, починаючи з 2008 року, частка зовнішнього державного боргу зменшується і зростає внутрішній борг України перед резидентами.

Тобто, Міністерство фінансів України взяло курс на залучення фінансових ресурсів з внутрішнього ринку через випуск державних облігацій внутрішніх позик.

Основну частку безумовного внутрішнього боргу становить заборгованість держави перед юридичними особами, тобто за ОВДП – 187,3 млрд. грн., або 36,3% від загальної величини державного боргу у 2012 році.

Крім заборгованості перед юридичними особами, держава за станом на початок 2013 року є боржником перед Національним банком України. На 1 січня 2013 року заборгованість уряду перед Національним банком становила 3,0 млрд. грн., або 0,3% загальної заборгованості.

Якщо розглянути структуру зовнішнього державного та гарантованого боргу, то на кінець 2012 року основну питому вагу займають позики міжнародних фінансових організацій – 39,1% та заборгованість по випущених облігаціях зовнішньої державної позики за 2003-2012 роки – 38,8%.

Характер фінансової допомоги міжнародних фінансових організацій (МФО) і, зокрема, Міжнародного валютного фонду визначається загальною стратегією діяльності цих організацій, суть якої полягає у формуванні і зміцненні засад ринкової економіки та її доміанти – інституту приватної власності. Зовнішній державний борг зростає в основному за рахунок кредитів, які надають міжнародні фінансові організації. Так, борг Міжнародному валютному фонду (МВФ) на початок 2012 року займає 27,2% у структурі державного та гарантованого боргу та 42,9% у структурі зовнішнього боргу.

На жаль, більшість країн, і Україна в тому числі, змушені здійснювати запозичення не стільки для капвкладень, скільки для поточного споживання (погашення дефіциту державного бюджету, підтримки курсу національної валюти, погашення дефіциту торговельного балансу). Так, у 2012 році для фінансування державного бюджету було випущено ОВДП на суму 57,2 млрд. грн.; надходження від випуску ОВДП для капіталізації НАК «Нафтогаз України» (6,0 млрд. грн.) та ПАТ «Укргідроенерго» (1,0 млрд. грн.), 2,6 млрд. грн. – для кредитування Аграрного фонду.

У разі обмеження обсягу внутрішнього фінансового ринку країни вдаються до зовнішніх позик. Залучення зовнішніх державних позик, як правило, впливає на економічне зростання, економічну активність в країні, оскільки воно стимулює споживання, інвестиції у виробництво, що впливає на розширення виробництва, зростання обсягів пропозиції товарів та послуг. Тобто, інвестування коштів у розширене виробництво безпосередньо вплине на збільшення податкових надходжень до бюджету та загалом на економічне зростання в країні.

Ефект від таких запозичень буде досягнутий в тому разі, коли обсяг додаткових надходжень у бюджет перевищить обсяги погашення позик разом із нарахованими відсотковими платежами (рис. 1).

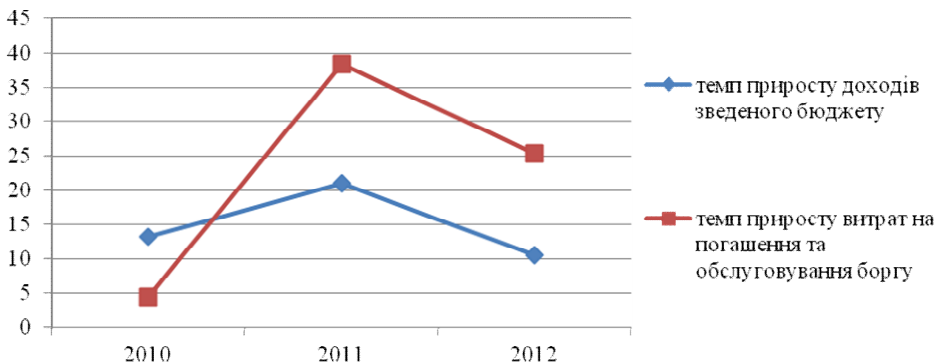

Рис. 1. Порівняльні дані темпів приросту доходів бюджету держави та витрат на погашення і обслуговування боргу

Отже, виходячи з аналізу показників, наведених на рис. 1, можна побачити, що темпи приросту обсягів погашення і видатків на обслуговування боргу у 2011–2012 роках значно перевищують темпи приросту доходів бюджету держави. У 2010 році низький рівень темпу приросту витрат на погашення та обслуговування державного боргу спостерігалось за рахунок незначних сум погашення боргу.

Дана тенденція свідчить про те, що держава позичає кошти не тільки для інвестицій в економіку, але й для поточного споживання – покриття дефіциту державного бюджету.

У разі, коли нові позики використовуються на погашення старих боргових зобов'язань, вплив на економічне зростання має тільки та частина нових

запозичень, яка перевищує витрати по старих зобов'язаннях, тобто боргові зобов'язання будуть мати такий позитивний рівень прибутковості, щоб мати змогу в подальшому погасити основну суму боргу й сплатити відсотки за ним, а також профінансувати державні інвестиційні проекти. До таких видатків належать інвестиції, і тому приріст державного боргу не повинен перевищувати суми державних інвестицій (табл. 1).

Таблиця 1

Сальдо запозичень до державного бюджету та погашень у 2010 – 2012 роках [2]

Показник	2010 рік	2011 рік	2012 рік
Внутрішні запозичення,	70031,7	53403,7	66832,4
в т.ч. спеціальний фонд	13237,0	5015,0	2600,0
Внутрішні погашення	-19689,5	-32081,4	-37950,3
Сальдо	50342,2	21322,3	28882,1
Зовнішні запозичення,	54244,3	27250,9	42967,0
в т.ч. спеціальний фонд	3668,1	4591,6	4200,5
Зовнішні погашення	-6986,0	-13546,1	-30132,4
Сальдо	47258,3	13704,8	12834,6

Як видно з даних табл. 1, у 2012 році зросли суми запозичень як внутрішніх, так і зовнішніх. Факторами збільшення сум запозичень держави є ріст обсягу погашень та збільшення обсягу дефіциту державного бюджету. На жаль, запозичення держави майже повною мірою не використовуються на інвестиційні цілі, оскільки обсяг запозичень до спеціального фонду (конкретні інвестиційні програми) складає незначну частку (6800,5 млн. грн. у 2012 році, або 6,3% від загальної суми запозичень).

Крім того, попри ріст обсягу державних внутрішніх та зовнішніх запозичень у 2011 – 2012 роках сальдо запозичень-виплат зменшується. Це свідчить про те, що частка економічно оправданих запозичень, які мають вплив на економічне зростання держави, зменшується щороку.

Тобто, з постійним збільшенням загального обсягу запозичень, відповідно збільшується і частина коштів, яка повинна забезпечувати погашення боргових зобов'язань. Майбутні виплати за зовнішніми запозиченнями депресивно позначаються на економічному зростанні країни, оскільки відбувається вивіз ресурсів з країни.

Виходячи з цього, для того, щоб в економіку вкладалась стала величина капвкладень з боку держави, щороку необхідно постійно збільшувати загальний обсяг державних запозичень. Це, насамперед, характерно для країн з перехідною економікою, зокрема України, яка не здатна в короткостроковий період досягти необхідного рівня економічного зростання для того, щоб створити фінансову базу для забезпечення виплат державних зобов'язань. Тому спостерігається ситуація, за якої темп приросту боргових зобов'язань країн із слабким розвитком економіки значно перевищують темпи приросту основних макропоказників, що свідчать про розвиток економіки: ВВП, доходів бюджету держави, рівень споживання. Як наслідок, нарощені державні борги стають все більш обтяжливими та ведуть до економічного спаду і макроекономічної нестабільності.

У той же час держави зі стабільним економічним зростанням за оптимального

збільшення державних боргових зобов'язань мають тенденцію до поступового зниження частки боргу у ВВП.

Загальна сума державного боргу не дає змоги оцінити реальний стан боргової безпеки держави. Щоб визначити рівень боргового навантаження на економіку країни, визначається частка державного боргу до ВВП. Згідно з Маастрихтською угодою, це співвідношення не повинно перевищувати 60%, але така гранична межа боргового навантаження є оптимальною для країн з розвинутою економікою. Щодо країн, які розвиваються, даний показник має бути нижчим.

У міжнародній практиці вважається, що показники державного боргу та показники обслуговування державного боргу досягають небезпечного рівня тоді, коли вони наближаються до позначки, за якої інші держави в історичному ракурсі змушені були припинити обслуговування боргу і ставили перед кредиторами питання про його реструктуризацію чи списання.

Фахівці Міжнародного валютного фонду і Світового банку встановили, що «поворотним пунктом» для країн із низьким і середнім рівнем доходів є досягнення державним боргом (його поточної дисконтованої вартості) рівня 43% ВВП [5].

За результатами останнього дослідження МВФ, яке враховує наслідки глобальної фінансово-економічної кризи, критичне значення відношення державного і місцевого боргу до ВВП для країн із ринками, що формуються, становить 42,8% [6].

Загалом до 2007 року відношення державного боргу до ВВП постійно зменшувалося за рахунок підтримки його на відносно стабільному рівні, з одного боку, та високих темпах економічного зростання – з іншого. Однак, починаючи з 2008 року, сума державного боргу та його відношення до ВВП зростає у зв'язку з розгортанням кризових явищ і, відповідно, зростанням потреб держави у державних запозиченнях, з одного боку, та у зв'язку з пригніченням економічної активності – з іншого.

У 2008 – 2009 роках у зв'язку із хвилею фінансово-економічної кризи відбулось погіршення основних макроекономічних показників розвитку держави.

Так, ріст реального ВВП у 2008 році склав 2,1% (проти 7,1% у 2007 році), а у 2009 році ВВП спав до 15,0% порівняно з 2008 роком. Коливання курсу національної валюти, ріст відсоткових ставок по облігаціях державних позик, зниження кредитного рейтингу на міжнародному фінансовому ринку України – всі ці чинники негативно вплинули на відношення суми державного боргу країни до ВВП [2].

За підсумками 2010 року зростання реального ВВП було на 4,1% проти падіння у 2009 році. Однак зростання державного боргу у 2010 році було більшим (36,4%), що сприяло росту відношенню державного боргу до ВВП на 5,1% [3].

Таке становище склалось не тільки за рахунок росту суми державного та гарантованого боргу, але і за рахунок падіння обсягів експорту товарів, робіт, послуг, інвестицій, ВВП, доходів бюджету.

Отже, на основі досліджень сучасного стану та тенденцій боргової політики України можна прийти до наступних висновків: через застосування неінфляційних механізмів погашення дефіциту бюджету загальна сума державного боргу постійно зростає; характерною рисою державного боргу України є значне переважання частки запозичень на зовнішньому ринку; у результаті збільшення обсягів запозичень витрати державного бюджету на погашення та обслуговування боргу зросли в абсолютній величині; в останні роки простежується тенденція до збільшення частки середньострокових державних цінних паперів за рахунок зменшення частки короткострокових; середньозважена дохідність ОВДП коливається в межах 12%, що порівняно із світовою практикою є досить високою і у підсумку сприяє збільшенню видатків на обслуговування боргу; спостерігається тенденція до зменшення обсягів фінансування програм розвитку, про що свідчить зменшення частки запозичень до спеціального фонду як за рахунок внутрішніх, так і зовнішніх запозичень; на зростання державного боргу в Україні вплинули: трансформаційний спад, викликаний процесами переходу української економіки від командно-адміністративної системи до ринкової; скорочення податкових надходжень до бюджету; дефіцит торговельного балансу; непослідовне та неефективне проведення трансформаційної політики та фактична відсутність державної стратегії економічного розвитку, а також існування хаотичного і так званого "ручного" управління державним боргом, що вплинуло на формування його структури та обсягу.

Отже, можна зробити висновок про те, що позитивний ефективний вплив на розвиток економіки на даний час державні запозичення не справляють.

Тому основними стратегічними напрямками боргової політики можуть стати:

1. Недоліком системи управління боргом в Україні є розподіл повноважень між декількома державними інституціями щодо формування, обслуговування, погашення та обліку державного боргу країни, що викликає слабку координацію дій з управління державним боргом. Тому необхідно сконцентрувати всі операції щодо управління державними борговими запозиченнями у компетенції одного державного органу, підпорядкованого Кабінету Міністрів України.

2. Одним із шляхів ефективності державної фінансової політики є підвищення інвестиційної спрямованості державних позик, оскільки в структурі державного боргу за напрямками використання переважає поточне споживання позичених коштів. Така політика, на наш погляд, є безперспективною, економічно неоправданою і суперечить цілям довгострокового розвитку держави. Посилення ж інвестиційної складової дозволило б створити сприятливі умови для економічного зростання та підвищення ефективності залучених коштів.

3. Важливою перешкодою у формуванні ефективної стратегії управління державним боргом в Україні є відсутність єдиної законодавчої бази у сфері управління боргом, операцій з його обслуговування і погашення. Необхідно прийняти базовий закон про державний борг, який би систематизував всі положення окремих нормативних актів з питань управління, погашення і обслуговування державного боргу.

4. Для створення достатнього запасу міцності фінансової системи у випадку дії зовнішніх шоків і забезпечення відповідності рівня державного боргу України економічному потенціалу країни погашати й обслуговувати боргові зобов'язання, вважаємо, що ліміт державного і гарантованого державою боргу, відображений у Бюджетному кодексі України, має бути знижений до рівня 40% ВВП.

5. Слід проводити політику щодо використання ринкових джерел запозичень із використанням різних видів фінансових інструментів та зменшення розміру боргу перед міжнародними офіційними кредиторами.

6. Ввести в систему бюджетної класифікації боргу класифікацію за ознакою напрямів використання позичених коштів, тобто розмежувати державні запозичення, здійснені з метою обслуговування та погашення державного боргу, та запозичень на цілі розвитку, що сприятиме підвищенню спрямованості боргової політики України на завдання економічного зростання.

Таким чином, стратегія боргової політики України потребує повної реорганізації діючої системи управління державним боргом від удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення боргової політики до радикального підвищення ефективності її інвестиційної складової, зменшення боргового тягаря, зміни структури бюджетних видатків і на цій основі зменшення реального дефіциту державних фінансів.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2456-17.
2. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. - [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Державний комітет статистики України. - [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/.
4. Офіційний сайт Рахункової палати України. - [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.ac-rada.gov.ua/.
5. International Monetary Fund and International Development Association. Debt Sustainability in Low-Income Countries – Proposal for an Operational Framework and Policy Implications. – February 3, 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/pdr/sustain/2004/020304.htm>.
6. IMF Working Paper. Assessing Fiscal Stress / Prepared by Emanuele Baldacci, Iva Petrova, Nazim Belhocine, Gabriela Dobrescu, and Samah Mazraani. – May 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org>.

УДК 330.13

О.А.Добровенко,
Київський національний університет ім. Т.Шевченка,
м. Київ

ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ У ПРОЦЕСІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

Розглянуто основні підходи до оцінювання конкурентної позиції банківської установи у порівнянні з основними конкурентами для визначення основних напрямків її підвищення у процесі стратегічного планування.

Рассмотрены основные подходы оценки конкурентной позиции банковского учреждения по сравнению с основными конкурентами для определения основных направлений ее повышения в процессе стратегического планирования.